

บทที่ 5

สื่อการเรียนรู้

ความหมายของสื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งใด ๆ ก็ตามเป็นเครื่องช่วยถ่ายทอดความรู้จากบทเรียนไปสู่ผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเภทของสื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้ มิได้มีความหมายเฉพาะสื่อที่ครูและนักเรียนนำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียนที่เรียกว่า สื่อการเรียนรู้ เท่านั้น แต่หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์หรือความคิดก็ตาม ขึ้นอยู่ว่าผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งนั้น ๆ หรือนำสิ่งเหล่านั้นเข้ามาสู่การเรียนรู้ของผู้เรียนหรือไม่ ปัจจุบันสื่อมีอยู่หลายประเภท จำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ มีทั้งสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อสนองการเรียนรู้ตามหลักสูตรโดยตรง เช่น หนังสือเรียน คู่มือครู แผนการเรียนรู้ หนังสืออ้างอิง หนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบฝึกกิจกรรม ใบงาน ใบความรู้ ฯลฯ และสิ่งพิมพ์ทั่วไปที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ เช่น วารสาร นิตยสาร จุลสาร หนังสือพิมพ์ จดหมายข่าว ไปสเตอร์ แผ่นพับ แผ่นภาพ เป็นต้น

2. สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด และวิถีปฏิบัติตนไปสู่บุคคลอื่น นับเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญโดยเฉพาะในด้านการโน้มน้าวจิตใจของผู้เรียน สื่อบุคคลอาจเป็นบุคลากรที่อยู่ในสถานศึกษา เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน บุคลากรทางการศึกษา นักการภารโรง คนขายของ คนทำอาหาร หรือตัวผู้เรียนเอง หรืออาจเป็นบุคลากรภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ เช่น แพทย์ พยาบาล ตำรวจ นักกีฬา แม่ค้า พ่อค้า บริกร เป็นต้น ซึ่งสามารถเชิญมาเป็นวิทยากรเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้

3. สื่อวัสดุ เป็นสื่อที่เก็บสาระความรู้ไว้ในตัวเอง จำแนกออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1) วัสดุประเภทที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์ช่วย เช่น รูปภาพ หุ่นจำลอง เป็นต้น

2) วัสดุประเภทที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเองจำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วย เช่น สไลด์ ฟิล์มภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง ซีดีรอม แผ่นดิสก์ เป็นต้น

4. สื่ออุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่าน ทำให้ข้อมูลหรือความรู้ที่บันทึกในวัสดุสามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็นหรือได้ยิน เช่น เครื่องฉายแผ่นโปร่งใส เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น

5. สื่อบริบท เป็นสื่อที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่ สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิชาการหรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ เช่น บุคคล ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม เครื่องข่ายคอมพิวเตอร์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในรูปของสิ่งมีชีวิต เช่น พืชผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ หรืออยู่ในรูปของปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นรอบตัว ตลอดจนข่าวสารด้านต่าง ๆ เป็นต้น

6. สื่อกิจกรรม เป็นกิจกรรมหรือกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ได้แก่ การแสดงละคร บทบาทสมมุติ การสาธิต สถานการณ์จำลอง การจัดนิทรรศการ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ การทำโครงการ ฯลฯ

การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้แต่ละชนิดมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ผู้สอนควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับการเรียนรู้แต่ละครั้งให้มากที่สุด เพื่อที่จะทำให้การเรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ในการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. สามารถสนองมาตรฐาน มาตรฐานการเรียนรู้และเป้าหมายของโรงเรียนได้ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ต้องอ้างอิงมาตรฐานที่วางไว้ได้ว่าสอดคล้องกับมาตรฐานสาระหลักเรื่องใดบ้าง

2. สาระในสื่อเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นการให้ผู้เรียนได้เข้าใจสภาพสังคม วัฒนธรรมที่หลากหลาย ให้คุณค่าทางการเรียนรู้ ให้ข้อเท็จจริง ถูกต้อง เทียบตรง เข้าใจง่าย ไม่สลับซับซ้อน สื่อความหมายได้ดี

3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการตัดสินใจ แก้ปัญหา ส่งเสริมการคิดวิจารณ์ ความคิดสร้างสรรค์

4. ส่งเสริมการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี และการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมต่อสังคม

5. ให้สาระความรู้ทั้งในแนวลึกและกว้างขวาง

6. เนื้อหาสาระถูกต้อง ทันสมัย และเป็นปัจจุบัน
7. สาระความรู้เอื้อให้เกิดการนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการกับวิชาอื่น ๆ
8. ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและครู เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ

ความสามารถ และจำนวนของผู้เรียน

9. จัดเตรียมให้ครูเห็นแนวทางการนำไปใช้สอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อการทบทวน ขยายประสบการณ์ การนำความรู้ไปใช้ และการประเมินแนวคิด ทักษะ ค่านิยม จริยธรรม

10. เอื้อต่อการให้ครูออกแบบการสอนที่สนองรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน

11. ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด พัฒนาความคิด ช่วยแก้ปัญหาที่มีอยู่ให้หมดไป และเกิดความคิดสร้างสรรค์

12. เป็นสื่อที่หาได้ง่าย ราคาถูก มีประสิทธิภาพ ใช้ได้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

13. เป็นสื่อที่น่าสนใจและสอดคล้องกับความทันสมัยของเทคโนโลยีในปัจจุบัน

14. วิธีการใช้สื่อไม่น่าเบื่อและไม่ยุ่งยากซับซ้อนจนเกินไป

15. เป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่ออย่างเหมาะสม

16. เป็นสื่อที่ให้ประโยชน์คุ้มค่ากับเวลาและการลงทุน

17. มีขนาดใหญ่พอที่ผู้เรียนจะเห็นได้ทั่วถึง หรือถ้าเป็นเสียงก็ต้องเสียงดังพอได้ยินทั่วห้องอย่างชัดเจนและสม่ำเสมอ

18. ตัวอักษรและข้อความที่เขียนอธิบายประกอบในสื่อควรกะทัดรัดและมองเห็นชัดเจน

แหล่งสื่อการเรียนรู้

1. สื่อที่จัดหาได้เอง หรือผลิตขึ้นเองโดยใช้วัสดุราคาถูก ๆ หรือเศษวัสดุ เช่น รูปภาพ แผนภูมิ บัตรคำ ของจริง
2. สื่อที่ทำได้โดยซื้อวัสดุมาประกอบ เช่น สมุดภาพ หุ่น
3. สื่อสำเร็จรูป เช่น ลูกโลก แผนที่ กระดานกราฟ
4. สื่อที่สามารถขอได้จากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น รูปภาพ แผ่นพับ แผ่นปลิว เอกสาร

การใช้สื่อการเรียนรู้

การใช้สื่อการเรียนรู้ควรมีการวางแผนอย่างดี ผู้สอนควรมีความเข้าใจในธรรมชาติของสื่อแต่ละชนิดว่าควรจะใช้ได้ดีในกรณีใด สื่อจึงจะให้ประโยชน์ในการเรียนการสอนอย่างสูงสุด ดังนั้นในการใช้สื่อการเรียนการสอน ผู้สอนจึงควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การเตรียมพร้อมของตัวผู้สอน ผู้สอนควรศึกษาบทเรียน เตรียมการสอน กำหนดชนิดของสื่อที่จะใช้ จัดเตรียมสื่อหรือวัสดุอื่นที่จำเป็นต้องใช้ร่วมกับสื่อ วางแผนการใช้สื่อว่าจะใช้สื่อใดก่อนหลัง ทดลองใช้สื่อและตรวจสอบก่อนใช้จริง เตรียมคำถามสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้ผู้สอนมีความมั่นใจในการใช้สื่อมากขึ้น

2. จัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องมือ และสถานที่ให้พร้อม เพื่อจะได้ไม่เสียเวลาในขณะที่ใช้เพราะการใช้เวลานานเกินไป การจัดเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์จะมีผลให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้น้อยลง นอกจากนี้ควรตรวจสอบอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่พร้อมจะใช้งานด้วย

3. เตรียมตัวผู้เรียน การใช้สื่อการเรียนรู้บางอย่างจำเป็นต้องชี้แจงให้ผู้เรียนรู้ถึงวัตถุประสงค์หรือผลการเรียนรู้จากการศึกษาโดยใช้สื่อ นั้น ๆ เป็นการให้ผู้เรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย หากไม่มีการชี้แจงให้ผู้เรียนอาจได้เพียงความเพลิดเพลินหรือเรียนรู้ไม่ตรงตามเป้าหมาย ข่อมเป็นการใช้สื่อที่ไม่คุ้มค่าและเสียเวลา

4. ใช้สื่อการเรียนรู้ตามแผนที่กำหนดไว้เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ต้องการ ขณะที่ใช้สื่อใด ๆ ก็ตาม จะต้องพิจารณาว่าผู้เรียนมีปฏิกิริยาอย่างไร ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความสนใจตั้งใจ และกระตือรือร้นหรือไม่ ปฏิกิริยาของผู้เรียนที่มีต่อสื่อการเรียนรู้สามารถใช้เป็นเครื่องชี้วัดได้ว่าสื่อการเรียนรู้นั้นมีความเหมาะสมกับผู้เรียนเพียงใด นอกจากนี้ควรมีการใช้เครื่องมือหรือวิธีการต่าง ๆ ที่จะตรวจสอบว่าสื่อการเรียนรู้ที่ใช้นั้นมีประสิทธิภาพที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด ซึ่งอาจใช้วิธีการสังเกต การตั้งคำถาม การใช้แบบสอบถามผู้เรียน โดยตรงเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้ที่นำมาใช้

5. ประเมินการใช้สื่อการเรียนรู้ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการใช้สื่อมาวิเคราะห์ให้เกิดความชัดเจนว่ามีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนในระดับใด โดยจะต้องพิจารณาลักษณะทางกายภาพของสื่อ และสาระที่สื่อไปยังผู้เรียน บางครั้งสื่อการเรียนรู้ที่นำมาใช้นั้นอาจมีความ

เหมาะสมด้านกายภาพแต่ คุณค่าในด้านสาระยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม เป้าหมาย การประเมินจะช่วยในการตัดสินใจเลือกและใช้สื่อการเรียนรู้สำหรับการจัดการเรียนการสอนในครั้งต่อ ๆ ไป หรือพัฒนาโดยการคัดแปลง ปรับปรุงแก้ไข จัดทำเพิ่มเติมให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

การใช้สื่อการเรียนรู้ ควรดำเนินการดังนี้

1. นำสื่อการเรียนรู้ออกใช้ตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน โดยให้ผู้เรียนได้เห็น ได้ยิน หรือทำกิจกรรมร่วมกันอย่างทั่วถึง
2. ใช้เทคนิคของการเสนอสื่อการเรียนรู้ที่ดีและถูกต้อง
3. สื่อชนิดใดที่ใช้แล้ว ถ้าไม่จำเป็นให้เก็บทันทีไม่ควรตั้งทิ้งไว้ เพราะอาจทำให้มีจุดสนใจมากเกินไป แต่อาจยกเว้นสื่อที่แสดงขั้นตอนตามลำดับ อาจคิดให้ผู้เรียนเห็นขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบได้ เช่น ภาพแสดงขั้นตอนการตอกลง การกราบแบบต่าง ๆ
4. พยายามสังเกตปฏิกิริยาของผู้เรียนที่มีต่อสื่อการเรียนรู้และข้อบกพร่องของสื่อ นั้น ๆ เพื่อจะได้นำข้อมูลมาปรับปรุงการใช้สื่อครั้งต่อไป
5. ใช้สื่อการเรียนรู้ให้พอเหมาะกับเวลาที่กำหนดไว้
6. ผู้สอนควรมีความสามารถในการใช้สื่อการเรียนรู้เองให้มากที่สุด เพื่อที่จะได้ช่วยเหลือ ตัวเองได้ทันทียามเกิดปัญหา ยกเว้นสื่อบางชนิดที่ต้องใช้ผู้มีความสามารถเฉพาะ ก็ควรให้ผู้นั้นอยู่กับผู้สอนตลอดเวลาที่ใช้สื่อ
7. ผู้สอนควรสามารถจัดวางสื่อต่าง ๆ ได้ถูกต้องกับลักษณะการใช้งาน เช่น จอ ลำโพง เครื่องฉายต่าง ๆ
8. ผู้สอนควรมีทักษะในการใช้และแสดงสื่อต่าง ๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว ไม่เคอะเขินหรือลังเล หรือยืบบังสื่อ
9. ผู้สอนต้องรู้จักวิธีการเก็บรักษาสื่อให้อยู่ในสภาพดีและใช้ได้นาน ๆ

ประโยชน์ของสื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้มีประโยชน์ทั้งต่อตัวผู้เรียน ผู้สอน และต่อกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นอย่างมาก ดังนี้

ประโยชน์ต่อผู้เรียน

1. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายและชัดเจน
2. ช่วยให้ผู้คุณภาพของการเรียนรู้ดีขึ้น เกิดมโนภาพที่ถูกต้อง
3. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้มากขึ้นในเวลาจำกัด
4. ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนและมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างแข็งขัน
5. ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์เดิมมาสัมพันธ์กับประสบการณ์ใหม่ได้อย่าง

ต่อเนื่อง

6. ช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความคิดอย่างต่อเนื่อง
7. ช่วยให้ผู้เรียนจดจำบทเรียนได้เร็ว จำได้นาน ประทับความรู้สึก และทำอะไรได้

เร็วและดีขึ้น

8. ช่วยเสริมทักษะการใช้ภาษา และเพิ่มทักษะการอ่าน
9. ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้และไม่เครียด
10. ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อบทเรียนและครูผู้สอน
11. ช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมแก่ผู้เรียน
12. เป็นการให้ข้อเท็จจริงแก่ผู้เรียน ทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นต่อไป
13. ช่วยขจัดสิ่งที่คลุมเครือหรือสงสัยให้หมดไป
14. ช่วยประหยัดเวลาในการเรียน
15. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่ศึกษาได้ยากลำบากและทำให้การสอนง่ายขึ้น เช่น
 - ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น
 - ทำสิ่งนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เช่น การใช้ภาพ หรือสัญลักษณ์
 - ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วให้ช้า เช่น การกระโดดของแมลง
 - ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวช้าให้เร็ว เช่น การเจริญเติบโตของพืช
 - ทำสิ่งที่เล็กให้โตขึ้น เช่น ภาพขยายตัวแมลงเล็กๆ
 - ทำสิ่งที่โตให้เล็กลง เช่น ภาพวิว ทิวทัศน์ สวน นา
 - นำสิ่งที่อยู่ไกลมาศึกษาได้ เช่น ภาพอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญที่อยู่ในจังหวัด

ต่าง ๆ

- นำอดีตมาศึกษาได้ เช่น ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ บันทึกเหตุการณ์บ้านเมือง

ในอดีต

ประโยชน์ต่อผู้สอน

1. ช่วยให้ความสะดวกแก่ครูในการสอน การสอนเป็นไปด้วยดี
2. ช่วยผ่อนแรงในการอธิบาย อธิบายได้ตรงประเด็น
3. ช่วยประหยัดเวลาในการสอน
4. ช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกัน
5. ช่วยให้ผู้สอนสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนได้
6. ช่วยให้ผู้สอนมีความมั่นใจในการสอนมากขึ้น ไม่ประหม่า
7. ช่วยให้ผู้สอนเหนื่อยน้อยลง

ประโยชน์ต่อกิจกรรมการเรียนรู้

1. ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น
2. ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้ดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้ และบรรลุจุดมุ่งหมายได้

ง่ายขึ้น

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษาชั้นนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นสิ่งที่จะช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้ไปสู่สิ่งที่ถึงปรารถนาได้เป็นอย่างดี ครูผู้สอนซึ่งเป็นผู้ที่จัด กิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้เรียนนั้น จำเป็นต้องรู้จักการวางแผนจัดกิจกรรม ศึกษาแนวทางในการจัดกิจกรรมและข้อควรคำนึงต่าง ๆ การใช้เทคนิคและทักษะต่าง ๆ เข้าประกอบการจัดกิจกรรม ซึ่งถ้าครูผู้สอนคนใดมีพรสวรรค์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก็จะทำให้การเรียนการสอนนั้นสนุกสนาน น่าเรียน ไม่เบื่อหน่าย และสิ่งที่สำคัญควรให้ผู้เรียนทุกคนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึง นอกจากนี้การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ต้องคำนึงถึงลักษณะธรรมชาติของเนื้อหาสาระในกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น ๆ ด้วย เพื่อที่จะได้เลือกวิธีการจัดกิจกรรมและเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ประกอบได้อย่างเหมาะสม